

İSTANBUL, ÜSKÜDAR

HM 53

VALİDE SULTAN HAMAMI (SİNAN CARŞISI)

- TB 12-6 Valide Sultan Hamamı Üsküdar'da
TE 13-8 Üsküdar'da Valide Sultan Hamamı
TM 10-8 Ve Üsküdar'da Valide Sultan Hamamı

AKF.SY.i154.

YILMAZ DURU
SUPHI KANER NİCDET TOSUN
MÜLEYYEM ÇANAR
ERLER

HAYDUT

KRALAN YADISI

SAATLARI
KAR OPTIK

ZEN
SAATLARI

MEL

R

KAFADA

KAR OPTIK

ANK

BOĞAZIÇI ÜNİVERSİTESİ

P. K. 2 BEBEK - İSTANBUL. TELEFON: 65 34 00

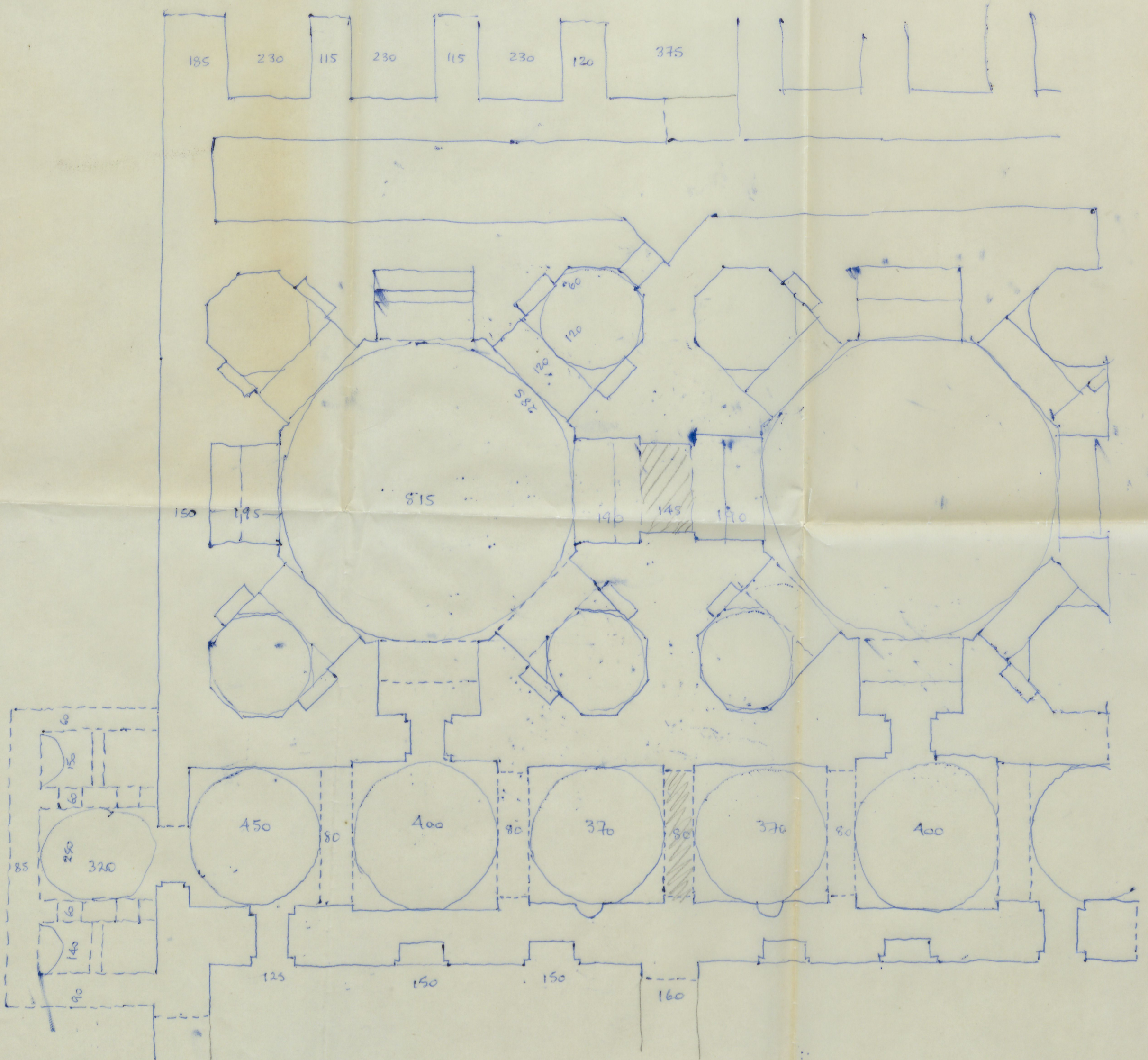
TEMEL BİLİMLER FAKÜLTESİ

BEŞERİ BİLİMLER BÖLÜMÜ

12.7.1978

Ushidar, Valide Sultan Hamamı

Valide Nurbanu Sultan 1574-83 arasında
yaptırmış. Çifte Hamam. Haluk Mimar
Sinan çarşısı.

ÜSKÜDAR, VALİDE HAMAMI 1/100

RUM MEHMED PAŞA HAMAMI

Bu hamam Üsküdar'da Rum Mehmed Paşa Camiinin yakınında idi. (9). Şimdi yok olmuştur.

SARAY HAMAMI

Bu hamam Kandilli'de Cemile Sultan Yalısının bitişiğinde idi. Cemile Sultan'ın yalısı Eb-ül-ahrar Mısırlı Mustafa Fazıl Paşa tarafından yapılmıştı. Bu yalının hamamına saray hamamı derlerdi. Sonra Kandilli köyüne terk edilmişti. II. Meşrutiyet yıllarında Said Halim Paşa'nın sadr-âzamlığı zamanında belediye tarafından yol genişletilirken hamam yıkılmıştır (10).

SELAMİ ALİ EFENDİ HAMAMI

Selami Ali Efendi Camii 1941 de yıkılmış, yalnız minaresi kalmıştı. Civarındaki hamamı da bir yıkıcıya rastgelmiş ve kısmen yıkılmıştı. Kabristanında beş-on mezar taşı kalmıştı. Şimdi yok olmuştur.

YEŞİL DİREKLİ HAMAM - VALİDE SULTAN HAMAMI

Bu hamam Üsküdar'da Yeni Valide Camii kabristanının karşısına rastlar. Şimdi (Mimar Sinan Çarşısı) adıyla meşhur olmuştur.

Makkaş ve şair Sâî'nin Mimar Sinan'a nisbet ederek yazdığı Tezkiret-ül-Ebniye, Tezkiret-ül-Bünyân, Tuhfe-i Mîmâriyye adlı kitaplarda bu (Valide Sultan Hamamı Üsküdar'da) şeklinde geçer (11).

Evliya Çelebi bu hamamı şöyle yazmıştır:

«Çarşı Hamamı: Gaayet müferrih (ferahlatici) ve hoş hava, hoş bina bir hamamdır. Mahbub-u ra'nâ, pâk dellâkları, fota-i nilgunları vardır.» Çelebi'nin söyledikleri bugünkü dilimizle şöyle ifade edilir :

(9) Hadikat-ül-Cevâmî'. Cild: 2, Sahife: 195.

(10) Şirket-i Hayriye ve Boğaziçi. Sahife: 117.

(11) İkdâm matbaasının bastığı Tezkiret-ül-Bünyân. Sahife: 44.

«Gaayet ferahlatıcı, güzel havalı ve iyi yapılı bir hamamdır. Güzel, hoş ve temiz tellâkları, nil renkli peştemalları vardır.»

Sinan Çarşısını kurtaran
Mehmed Bozkurt.

Hadikat-ül-Cevâmî'de eski **Valide Camiini** yazarken bu hamamı içinde bulunan bir direğin rengiyle (**Yeşil Direkli Hamam**) şeklinde adlandırmıştır (12). **Valide Sultan Üsküdar**'daki bu hamamından başka camiinin yanındaki (şimdi yok olan) çifte hamamı ile, **İstanbul**'da **Divanyolu**'ndaki çifte hamamı, **Langa** yeni kapısındaki tek havuzlu hamamı da yaptırmış ve gelir olarak vakf etmişti.

Bu hamamın hiç bir yerinde yapıldığı tarihi, yaptırannı ve mimarını gösteren bir kitâbesi var mıydı? Ben 55 yıldan beri bize kadar gelen metruk ve harap haliyle hiç bir yerinde böyle bir kitâbe görmedim. Vakıflıktan çıkarılanlar, hususi ellere geçirenler çok kere kitâbelerini yok ederler. Bunun da böyle yapılmış olduğu tahmin edilebilir.

Sultan **III. Murad**'ın anası, Sultan **II. Selim**'in karısı **Nurbânû Sultan Üsküdar**'da **Atik (eski) Valide** külliyesini 991 H. 1583 M. yılında yaptırdığına ve hamam da onun vakfının gelirlerinden olduğuna göre, bu ha-

Yeşil Direkli Valide Sultan Hamamı (60 yıl önce).

mamın da bu yıllarda **Mimar Sinan**'a yaptırılmış olması muhtemeldir. **Koca ağa Mimar Sinan**'ın son eserlerinden olduğu anlaşılıyor. **Mimar Sinan** 996 H. 1587 M. yılında **Eski Valide Camii Külliyesini** bitirdikten sonra beş sene geçince ölmüştür.

Bu çifte hamam, **Mimar Sinan**'ın **Manisa**'da **Hafsa Sultan Hamamı**ndan sonra en aydınlık hamamlardan birisidir.

Hamamların kapıları batıya doğru açılırdı. Bu hamam **Yeşildirekli Hamam**; **Valide Sultan Hamamı**, **Çarşı Hamamı**, **Atik Valide Sultan Hamamı**, **Büyük Hamam** gibi adlarla anılmıştır.

Yeşil Direkli Valide Sultan Hamamı böyle idi.

Üsküdar, koca **Asya** kıt'ası tacirlerinin son durağı ve **Avrupa** kıt'asının **Asya**'ya geçiş yeri olduğu için büyük ve hareketli bir şehirdi. Yerli nüfusu hayli kalabalık olduğu için şehrin bu **Yeşildirekli**, temiz aydınlık hamamı çok meşhurdu. Müşterisi de çoktu. **Anadolu** demiryolu yapınca hareket merkezi **Haydarpaşa** garına kaymış, **Üsküdar** eski kalabalıklığını, **Asya**'lıların son, **Avrupalıların Asya**'da ilk durak yeri oluşu mazhariyetini yitirdiği için **Üsküdar** hamamları müşterisini de kaybetmeye başlamıştır. **Koca Ağa Sinan**'ın bu eşsiz eseri böylece kazançsız kalmıştır.

İmparatorluğun çöküntü devirlerinde âbide mahiyetindeki vakıf eserlere (**hile-i şer'iyye**) denilen halkı ve şeriatı aldatan korkunç tahrip etme,

yağmalama bombası konulmuştur. Bu hiyleciler (nef-i vakıf) klişesi ile vakıfların gelirlerini satmışlar, savmışlar, bu muhteşem müesseseyi muhlis duruma düşürmüşlerdir.

Kanûnî Sultan Süleyman'ın **Süleymâniye** medresesini, odalarının altındaki dükkânlarla beraber bir **Hristiyana** satmışlar, o da bunları **Pat-rikhâne**'ye vakfetmiştir.

Nur-u Osmaniye medrese ve kütüphanesinin altlarındaki dükkânların çoğu da **Hristiyanlara** satılmıştır. Ölü soyucu **Vakıflar İdaresinin** en korkunç cinayeti ise; **Fatih**'in kıyamete kadar cami olarak kullanılmak üzere vakf ettiği **Ayasofya**'nın minaresinin altı tapu senedi ile sekerci **Ali** ustaya satılmasıdır. Burası **Ali** ustanın odun deposu idi. Minarenin altından her gün dükkânına odun taşır, şeker yapardı.

Vakıflar Genel Müdürlüğü minarenin altına büyük bir para ödeyerek satın almıştır. **Kanûnî**'nin **Süleymâniye**'deki hamamı da satılmış, mahvedilmiştir. Uyuşuk ve mîrasyedi nesil, halâ yuttuğu afyonun kabusu altındadır.

Renkli sütunlarıyla, muhteşem kurnalarıyla, som mermerden döşemeleriyle, aydınlığı ve temizliğiyle meşhur olan bu pırlanta ecdad yâdigârı, bir ara köpeklere yuva, baykuşlara tünek olmuştu. Sahipleri kör kazmaya yapışmışlar, kaymak gibi mermer döşemelerini bir kaç bin liraya satmışlardı. Her birisi özel şekilleri, işçilikleri ile ayrı ayrı değer taşıyan kurnaları da hoyratça sökülerek yağma ettirilmiştir. Ben burasını ahır, abdesthane ve esrarkeş barınağı olduğunu gözlerimle gördüm.

Nurbânû Sultan'ın camiinin yanındaki yine **Mimar Sinan**'ın eseri olan çift hamamının da şimdi yerinde yeller esmektedir. **Çemberlitaş**'taki hamamının cadde tarafındaki kısmının kubbeleri yol açma bahanesiyle ustura ile kesilmiş gibi kesilmiştir. Bunlar **Mimar Sinan** severliğimizin münafık imânı gibi hançerlerimizden kalplerimize inmediğini gösterir.

Vakıflar İdaresinin Üsküdar'daki **Mimar Sinan**'ın eseri olan **Şemsi Paşa Kulliyesini** de arsa gibi göstererek satmak istediğini resmi kayıtlarda buldum. **Şemsi Paşa Camiini** yazarken bu cihet genişçe açıklanacaktır.

İstanbul'da **Bayezid Medresesindeki: eBlediye Kütüphanesinde** hamamlar defterinde bu hamam hakkında da geniş bilgi vardır. Geçen asrın halk şâirlerinden **Aşık Veysel**'in bu hamam hakkında şöyle bir destanı varmış. Devrinin **Yeşil Direkli Büyük Hamamını** dile getiren bu destânı buraya alıyoruz:

«Ey ahab-ı safa, ehl-i muhabbet
Ey şehri dilberan yâr-ı şeker-leb-
Vasfidem size bir dil-küşa hamam
Eylemek gerektir teşrife râğbet

Şehr-i Üsküdar'da çarşı içinde
Misli yoktur ne Acem'de ne Çin'de
Büyük Hamam diye meşhûr-u alem
Yeni tamir gördü hele geçende

Binası metindir çifte hamamdır
Esbah-e sevk-ü sefa hem tamamdır
Her gün nice bey, paşa âyân gelir
Bazısı da esnaf ile avamdır.

Şah-ı rah üzere kapısı anın
Bir âli kubbesi var cemekânın
Zemini ak mermer, ortası havuz
Etrafı gülüstandır şadırvanın

Avamın, havasın ayrılmış yeri
Hasır üstü kilim döşeli biri
Ayan-ü eşrafa serilmiş şilte
Hamamda adettir kadimden beri

Misk gibi gül kokar havlu peştemal
Kahveci Arif bir taze gülcemal
Yanaşmalar dahi gaayet hobru
Natırlar naziktir, sahibi kemal

Buyur gel efendim başımın tacı
Bu kebir hamamda canın ilacı
İbrişim kiseler Misk sabunları
Sizler için getirmiştir hamamcı

On nefer dellâkı şabbaz civandır
Hem ikisi anın taze fidandır
Biri şehr-i Üsküdar'ın gülüdür.
Sivas'larının şöhreti Ergüvandır

Dellâklar karşılar selam temenna
Soğukluk müferrih gaayet rûşenâ
Anda bir de küçük halveti vardır
Cümle taze civanlara aşına

Anda ister isen gice yat uyu
Seyreyle uzanmış bir selvi boyu
Sanma hali vahşet üzredir ahû
Kuzu misalidir hepsinin huyu

Göbek taşı bir pak mermerden alan
İçeri girince gel bir yol uzan
Kıl temaşa güzellerin reftarın
Gör nasıl olurmuş serv-i hiraman

Üç sofası vardır dört adet halvet
Her birinde ayrı ayrı letafet
Mücerrebdir suyundaki şifası
Tatlı olur kurna başı muhabbet

Sivas'lı Ergüvan Ahmed'dir biri
Şehr-i gül Hasan'dır öbür dilberi
Şimşir na'lin üzre reftar iderek
Hizmetine gelir birinden biri

İkiz midir yaşıt mıdır bilemem
Onbeşerden yukarıdır diyemem
İşve, cilve, hem edeple nezaket
Mislin bir hamamda bulamaz âdem

Koltuğunda lenger sabun ile lif
Gelir hizmete o dellâk-ı lâtif
Elpençe karşısında divan durarak
Sanırsın çekilmiş nurdan bir elif

Atup pay-i billurundan nalinin
El öper evvela şuh-u nazenin
İbrişim kisveyi alup destine
Nâzikâne ovar çıkarır kirin

Temaşa kıl cünbüsünü kâkülün
Şebnem misal ter danesin ol gülün
Kasem size el ayakta parmaklar
Eşi birer koçan penbe sünbülün

Heman bütün ihvanımız buyura
Nevcivan uşaklar selam dura
Üsküdar'da büyük hamam efendim
Böyle bir hamam-ı dilküşa bura

Üç kuruşa efendim bunca safalar
Ama gönül çeker yük yük cefalar
Mürüvvet yoktur endaze arşın
Selsebil olsun bahşis-i musaffalar

Aşık Veysel yazdı size destanı
Görüp aklın verip nice bütanı
Bura hamam değil, periler kanı
Üsküdar şehrinin hem gülüstanı

Üsküdar nüfusunu, ma'murluğunu ve ticaretini kaybettikten sonra
bu çifte hamam 1917 yılında 58 yıl önce kapanmıştır. Daha evvel hile ve
Üsküdar Tarihi — 29

hud'aya hiç yer vermeyen İslâmiyete (hîle) karıştırmak isteyen midiciler (hiyle-i şer'iyye) ile hamamı elden çıkarmışlar idi. Hamam kiraya verilmişti. İşlemiyordu. Kiracı terketmişti. Sahibi ölen hamama on altı varis el koymuşlardı. Bir tütün tacirine tütün deposu olarak kiralanmıştı. Çok az olan kira, varisleri tatmin etmemişti. Varisler hamamı yıktırarak parçalarını satmaya karar vermişlerdi. Burasını kiralayan ve depo olarak kullanan **Salim Nuri Bey**, hamamı sahiplerine tam olarak teslim etmişti. Varisler hamamın som mermer döşemelerini iki bin liraya satmıştı. On altı varis hisselerine düşen 125 er liraya tenezzül ederek kıymetli bir tarih bergüzârını böylece yıkmaya başlamışlardı. Hamamı bir enkazcıya satıyorlardı. 1929 yılında **Gümülcine**'li rahmetli **Mehmed Bozkurt** satın almaya karar vermiş bu iş 1933 yılına kadar sürmüştür. Hamamın yüzüne kırılmaç yuvaları gibi pis ve ahşap binalar yapılmıştı. Evvelâ onları yıktırılmış, bunların yerlerine beton dükkânlar yaptırmış, kiraya vermiştir. Hamamı da bir marangozla bir tamirciye kiralamıştır. 1959 yılında **Üsküdar** yolu genişletilecekti. **Mehmed Bozkurt**'un ilâve ettiği beton binalarla, çift hamamın camekân kısımları istimlâk edilerek kör kazmaya havale edilmiş ve yıkılmıştır. **Sinan**'ın bu muhteşem eseri kuşa döndürülmüştür. **Mehmed Bozkurt** bu hamamı ne yapabilirdi? Önünün hoyratça yıkılmasına müsaade eden ilgili kurul, sahibinin bu hamamı yıkmasına müsaade etmemişti. **Mehmed Bozkurt** ilgililere;

- Bir kıymet biçin! Siz alın! demiş, fakat aldığı cevap şu olmuştu:
- Alamayız!
- Tadil ederek her hangi bir işte kullanabilir miyim? demiş.
- Restore projesini bizim tasdik etmemiz şartıyla evet! Demişler.

Mehmed Bozkurt hamamı 1962 yılında restoreye başlamıştır. Nihayet çift hamamın kalan kısımları esaslı bir surette tamir ettirilerek «**Mimar Sinan Çarşısı**» adıyla ticarete açılmıştır. Şimdi bu haliyle faaliyettedir. Sahibi ölmüştür. Şimdi varisleri hamamı bu haliyle işletmektedirler.

Çifte hamamın camekânları, soyunma yerleri, sofaları, abdestlikleri göbek taşları, ortalarında fıskiyeli şadırvanları ve dörder halvetleri var idi. Kubbelerindeki yıldız şekilli ışık delikleri çok güzeldi. Bunlar oldukları gibi tamir edilmişlerdi. Hamam daha evvel de bir kaç defa tamir edilmişti. **Sinan**'ın bu eserini gelecek nesillere ulaştırma imkânını sağlayan **Mehmed Bozkurt**'un ruhu şâd olsun!..